

SIKERTELEN VILÁGMEGVÁLTÁS

Paul HOLLANDER: *Marx és a Korán. Válogatott tanulmányok.*

Fordította: VINCZE Máté. Válogatta: BÉKÉS Márton. Szerkesztette: BALOGH Gábor.

Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány,

Budapest, 2024. 400 oldal, 4600 Ft

Egy klasszikus történész–szociológus összegyűjtött írásai jelentek meg nemrég a Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány gondozásában; a budapesti magyar zsidó családban született Paul Hollander (1932–2019) írásait olvashatjuk Vincze Máté kitűnő fordításában. A tanulmányokat biztos kézzel válogatta össze Békés Márton, munkatársa, Balogh Gábor precíz szerkesztői munkájának köszönhetően pedig jól olvasható kötetet tartunk a kezünkben.

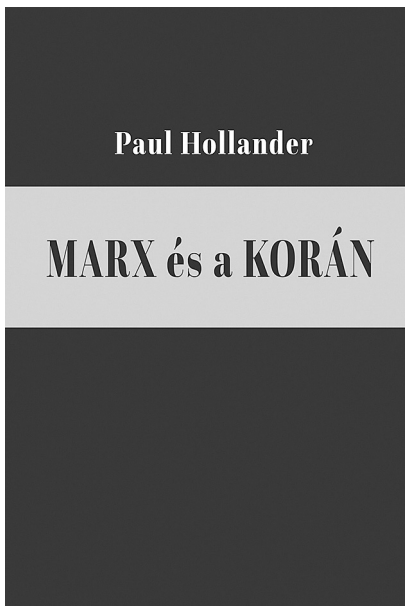
De mi is ez a könyv? S hogyan vall magáról a Magyarországon eddig nem igazán közismert Paul Hollander, vagyis Hollander Pál? A vészkorszak idejét kiskamaszként élte át, utána, rövid ideig lelkesedett a szovjetekért és a kommunizmusért, míg a nagy kitelepítési hullámok egyike az ő „osztályidegen” családját is magával nem ragadta. 1956 novemberében hagyta el Magyarországot családjával együtt. A háború utáni évekről való emlékezését azért érdemes idéznünk, mivel szimpotomatikusnak is nevezhető: „A szovjetbarát lelkesedés anynyira átjárt, hogy néhány évre még azt az emléket is képes volt háttérbe szorítani, amikor a légoltalmi pincében – ahol szüleimmel Budapest ostroma után egy darabig meghúzódtunk – nőket erőszakoltak meg a szovjet katonák. Mindez nem előttem történt, de hallottam a megerőszakolt nők sikoltását, és láttam a nőkre vadászó orosz katonákat. Ahogy nővérem is jól emlékszem, aki párnák és ágytakarók alá bújt, valahányszor a szovjet katonák nők után kutatva átfésülték a pincét.” Nyugodtan mondhatjuk tehát, hogy át- és túlélte, illetve a saját szemével látta mindkét totális rezsím borzalmait. Amikor az egyetemre járt Londonban, tanárai és diáktársai – köztük Milgram,

a híres szociológus – nem igazán értették antikommunista attitűdjét. Erről így vall: „A nácizmussal és a kommunizmussal szembeni szakmai és személyes attitűdöm különbözősége mögött az a meggyőződés húzódik, miszerint a nácizmussal vívott erkölcsi, szellemi és történelmi csatát már évtizedekkel ezelőtt megnyertük. Ám a marxizmus-leninizmus eszméjének hatására létrejött politikai rendszerek körüli vita

még javában tart.” S hogy ennek mi lehet az oka? Csábító lenne azt hinni, hogy a mai amerikai és az egykori európai oktatás közötti különbség, amire Hollander fel is hívja a figyelmet: „Az iskolai [jelen esetben: gimnáziumi] és az iskolán kívül folytatott intellektuális beszélgetések színvonala jóval meghaladta az amerikai *campusok* többségén manapság tapasztalható szellemi nívót.” Ha a mai, őrjöngően Izrael-ellenes tünteteshullámot vagy a néhány évvel ezelőtti Black Lives Matter-zendüléseket támogató egyetemi megmozdulásokat nézzük, akkor a tömegességet és a mennyiséget tekintve ez az állítás igaz is lehet, csakhogy annak idején például

Pol Pot nem amerikai, hanem párizsi egyetemre járt, és Enver Hodzsa is a francia értelmiségi szalonok környezetében szívta magába a diktatúra képzetének elmebajjal határos válfaját. A sort folytathatnánk: a nemzetiszocializmus a korszak legjobb egyetemeinek házában született meg, illetve a patinás brit felsőoktatás termelte ki magából a Bloomsbury-csoport kifejezetten társadalomellenes részét, de persze ezen túl a „cambridge-i ötökre” is gondolhatunk.

Hollander válogatott tanulmányai két fogalom körül mozognak: az egyik, amit ő úgy hív, hogy „marxista társadalmak”, a másik jelenség pedig az a „lenini meggyőződés, hogy az eszmék fegyverek”. Míg a magam

részéről precízebbnek tartanám a „marxista társadalom” helyett a „kommunista diktatúrák” kifejezést használni, addig végül is a 20. század kellemetlen igazsága valóban az, hogy az eszmék tényleg fegyverek. Hollander az előbbi két jelenséget élve boncolja, főképp, hogy az írások nagy része még a diktatúrák bukása előtt született. A kötet talán egyik legfontosabb ki-mondott igazsága, amit két dél-amerikai kommunizmusra vonatkozó idézettel ragadott meg a szerző. Hollander idézi a chilei szélsőbaloldali Allende-rezsim egyik korábbi diplomatáját, aki a kubai politikai rendőrségről úgy írt, hogy „a titkosrendőrség olyan kifogástalanul és pontosan működik, mintha a trópusi letargia, a szórakozottság és a munkakerülés ezen a területen teljesen ismeretlen lenne”. Jegyezzük tehát meg: a kommunista diktatúrában az elnyomó apparátus az, ami üzemszerűen működik, minden más lerobbant állapotban van. A szerző nem sokkal később a nagy popkulturális ikon, a gyilkos kommunista mozgalmár, Che Guevara egyik tételét idézi, miszerint „a marxizmus alapvető célja, hogy az érdeket, az önérdeket és a gyarapodási vágyat eltüntesse az ember pszichológiai motivációi közül”. Ha a kettőt összekapcsoljuk, akkor meg is van a kommunista diktatúrák fő képlete: ezeknek az elnyomó rendszereknek fő célja az abúzus, azaz erőszakot tenni. Másikon, erőszakoskodás az emberi természettel. S mivel ez a fő céljuk, minden más – a gazdaság, a kereskedelem, az egészségügy stb. – egyszerűen nem lényeges, ami általában meg is látszik a kommunista diktatúrák állapotán. Csakhogy a valóság előbb-utóbb szembejön, hiszen a szerző szavaival élve, „ezek a rendszerek irreálisan gondolkodtak az emberi állapotról”, és ilyenkor a nehézségek hatására elindul a „reform”, ami óhatatlanul elvezet vagy a kommunista diktatúra magába roskadásához, vagy átalakulásához valami másba. Következésképpen, ha az abúzust, mint fő célt, feladja a kommunista diktatúra, akkor lét-értelmét veszti.

Szintén a 20. század öröksége a hivatásos értelmiség – amelyet ma „kritikai értelmiségnek” neveznek – társadalomalakító voluntarizmusa. A szerző Mannheim Károly *Ideológia és utópia* című művét idézi, miszerint az „értelmiségi” hivatástudata szerint a világot értelmezi. Ír arról a tévképzetről is, amely szerint az értelmiségiek nem vehetnek részt – nem tudnak részt venni! – erkölcsileg kétes ügyekben vagy tevékenységekben. Pedig, ahogyan Hollander írja, „a hazai vagy külföldi forradalmi erőszak vonzereje és az elkövetők felmentése leginkább olyan csoportoknál tapasztalható, amelyek tagjai teljesen kiábrándultak a társadalom kapcsán. Vagyis az értelmiségi körökben.” Kiábrándultak a társadalom kapcsán? Nem más

ez, mint a mizantrópia, az Isten képmására teremtett Ember utálata. Újfont azt kell tehát megállapítanunk, hogy a kommunistáknak a valósággal van bajuk, azon akarnak erőszakot tenni. S nem látszik zavarni őket, amikor a Valóság megcsúfolja elképzeléseiket:

„Egyszerűen figyelmen kívül hagyták az összeomlást, elfeledtek a kommunista rendszerekről, és nem bíbelődtek többé olyasmivel, ami ellentmondott a megalapozott hiedelmeknek és preferenciáknak. Ezt az utat választott sok akadémiai értelmiségi, akik, ahelyett, hogy az összeomlásról elmélkedtek volna, újult erővel vetették bele magukat újabb témákba: multikulturalizmusba, posztmodernizmusba, kritikai jogelméletbe, az amerikai történelem felülvizsgálatába, a feminizmus megannyi ágába, és így tovább.”

Végül, a kötet vége felé, elérkezünk a címben ígért párosításig: *Marx és a Korán*. Itt kell megjegyezni, hogy ez a cím nem igazán fedi az egyébként kiváló kötet tartalmát. Mint ahogyan láttuk, nem arról van szó, hogy Marx mondjuk hogyan viszonyult a mohamedán hit-tételekhez vagy az iszlám kultúrákhoz. Még csak arról sem igazán, hogy merész módon megírt, részletes analógiát találhassunk a kommunista diktatúrák és az iszlám uralom között. Hanem ismét az „értelmiségről”, melynek számos tagja – ahogyan Hollander írja is – ahhoz hasonlóan viselkedik az iszlamizmussal, mint ahogy annak idején a kommunista rezsimék összeomlása után a marxista-leninista ideológiát menteggették. Csakhogy Hollander megjegyzi: „Ha azonban megvizsgáljuk a két eszmerendszert és a rájuk hivatkozó politikai gyakorlatot (ideértve az erőszakot), sokkal hihetőbb az a magyarázat, miszerint az adott ideológiának volt és van köze a gyakorlathoz, hiszen utóbbinak az előbbi nyújtott inspirációt, az ideológia ugyanis legitímálta, de legalábbis megihlette az erőszak kitervelőit és elkövetőit.”

Ha meg akarjuk érteni a 20. századot és az annak – sajnos – szerves folytatásaként viselkedő jelen századunkat, akkor eddig Szolzsenyicin, Bukovszkij, Arthur Koestler, Hannah Arendt, Orwell, Camus, Hamvas Béla, Richard Legutko, Paul Johnson, G. K. Chesterton, Kertész Imre és Németh László műveiből kerestük a megfelelő szentenciát, helyesen. A névsor most egy újabb névvel bővült, Paul Hollanderével. S hogy miért van erre szükségünk? Hollander megjegyzi, hogy „manapság számos nyugati értelmiségi napjainkban úgy véli, hogy a gonosz eszméje idejétmúlt”, pedig nem.

MÁTHÉ ÁRON